

**MEHMET ALİ
AYBAR
SEMPOZYUMLARI
1997-2002**

ÖZGÜRLEŞMENİN SORUNLARI

Editör:
Gündüz
Vassaf

2001

TIP'in Ulusal Bağımsızlık Anlayışı • Artun Ünsal	247
Günümüzde Ulusal Bağımsızlık Kavramı • Hasan B. Kahraman	253
Türk Dış Politikasında Ulusal Bağımsızlık • Baskın Oran	261
İktisadi Bağımsızlık Mümkün mü? • Asaf Savaş Akat	273
60'lardan Bugüne Ulusal Bağımsızlık Anlayışımızın Evrimi • Murat Belge	281

2002

Mehmet Ali Aybar'ın Üniversiteden Tasfiyesi • Barış Ünlü	289
Akademik Özgürlükler • Tosun Terzioğlu	303
Avrupa'nın Geleceği: Gençlik ve Eğitim • Yahya Kemal Gümüş	313
Yirmibirinci Yüzyılın Başında Alman Üniversiteleri • Christoph K. Neumann	319
Fransa'da Yüksek Öğretim Sisteminin Sorgulanması • Ahmet İnsel	331
Avrupa Yüksek Öğretim Sistemlerinde Yeni Gelişmeler ve Tartışmalar • Burhan Şenatalar	339
Üniversite ve İnternet • İsmail Ertürk	347

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA ULUSAL BAĞIMSIZLIK

BASKIN ORAN*

Mehmet Ali Aybar benim kuşağıma ulusal bağımsızlık kavramını 1960'larda öğreten başlıca kişilerdendi. Hemen söyleyeyim, biz bu anma toplantısını 1960'ların koşullarıyla yüz seksen derece farklı koşullar içeren bir zamanda yapıyoruz. Aybar 1995'te aramızdan ayrıldığında zaten çok şey değişmişti Türkiye'de ve dünyada. Bugün ise durum ve dolayısıyla kavramlar çok daha fazla değişmiş durumda. 1960'lar Türkiye'nin dış politikada "bağımsızlık" olmasa bile "görelî özerklik" yıllarıydı. Bugün, bu görelî özerklik terimini bile kullanmak artık zor. Bu konuşmamda bunları anlatmaya çalışacağım. Gerçekçi bir dış politika analizi için bunu yapmak şart. Durum ve kavramlardaki değişiklikleri dikkatle izlemezsek, kendimizi aldatabiliriz.

ULUSAL BAĞIMSIZLIK NEDİR?

1960 ve 70'lerde adeta tabu olan ulusal bağımsızlık, az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin birinci işlevidir.¹ Bu milliyetçilik türü 1950'lerin ortasından itibaren çıktı, 60'larda gelişti, 70'lerde doruğunu yaşadı. 80'lerden sonra küreselleşmenin yükselmesine paralel olarak yenildi. Az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin prototipini 1930'lardan itibaren Atatürk milliyetçiliği vermiştir.²

* Prof. Dr. A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi.

1 Emperyalizme bir yanıt olan az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin ikinci işlevi, modernleşmeydi (bunun M. Kemal'in terminolojisindeki adı "Muasır Medeniyet'e ulaşmak"tır). Üçüncü işlevi de bir pozitif kimlik oluşturmaktı. Bu üçüncü işlevin sebebi, birinci işlevle ikincinin çatışmasıydı. Birinci işlev Batı emperyalizmini kapıdan atmak, ikinci işlev ise Batı'yı siyasal, toplumsal, ekonomik olarak almak suretiyle geliştirmekti; yani bir anlamda onu pencereden veya bacadan geri almak. Bu ikisinin çatışması nedeniyle az gelişmiş ülke insanı bir "pozitif kimlik" oluşturmak ihtiyacını duydu. Türk Tarih Tezi vs. hep bu ihtiyacı tatmine yöneliktir. Bu konuda benim *Atatürk Milliyetçiliği - Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme* kitabıma bakabilirsiniz (5. baskı, Ankara, Bilgi, 1999).

2 Bu, tabii, 1950'lerde ve 60'larda az gelişmiş ülke milliyetçiliği yapanlar Atatürk'ü

Böylece ulusal bağımsızlık teriminin yerini, ayağımızı nereye bastığımızı bilmek açısından tespit ettik sanırım. M. Kemal için ulusal bağımsızlık çok önemliydi, çünkü asıl hedefi olan Muasır Medeniyet'e ulaşmanın önkoşuluydu (bu noktaya Sonuç kısmında geri döneceğiz).

Şimdi ulusal bağımsızlık teriminin anlamına geelim. Bir defa, burada bağımsız olan ulus mudur, yani bireylerden oluşan ulus mudur yoksa o ulusun içinde örgütlendiği devlet midir? Tabii ki ikincisi. Çünkü bireylerin/halkların/milletlerin bağımsızlığı değil, özgürlüğü olur. Dolayısıyla, ciddi bir analiz yapacaksak, bu "ulusal" teriminin yerine "devletsel" dememiz lazım aslında.

İkinci olarak, bu bağımsızlığın niteliği nedir? Sınırlı bir bağımsızlıktır bu. Nasıl ki klasik tanımda bireyin özgürlüğü, başka bireylerin özgürlüğünün başladığı yerde bitiyorsa, bir devletin bağımsızlığı da, bağımsız karar alabilme olanağı da, en azından, başka devletlerin bağımsız karar alabilme olanağının başladığı yerde biter. Dolayısıyla bağımsızlık, işin tanımı gereği sınırlılık ifade eder. Diğer yandan, 1) Devletler, daha fazla avantaj elde edeceklerine inanıyorlarsa, kendilerini kendi iradeleriyle yani imzaladıkları antlaşmalarla sınırlarlar. Örneğin Türkiye AB'ye girdiği zaman ulusal egemenliğinin (bağımsızlığının) bir bölümünü AB'ye terk edecektir; 2) Devletler hem dış dinamikle, hem de iç dinamikle sınırlanırlar (bu terimleri aşağıda izah edeceğim). Bu dinamikler, günümüzde; Atatürk döneminden de, Aybar'ın aramızda olduğu dönemden de daha sınırlayıcı nitelikte. Dolayısıyla, biraz önce söylediğim gibi, ulusal bağımsızlıktan söz ederken dikkatli olmamız gerekir. Ayağımızı yere basmak istiyorsak, 1930'ların veya 1960'ların tabu kavramlarının bugün artık aynen geçerli olmadıklarını, değişmeye uğradıklarını kabul etmeliyiz.

DEVLETİN GÖRELİ ÖZERKLİĞİ NEDİR?

Devletin görelî özerkliği, içe ve dışa doğru olmak üzere ikiye ayrılır. Devlet içte de dışta da bağımlıdır. İçte sınıflara bağımlıdır; sınıflardan bağımsız karar alamaz. Dışta komşularına, uluslararası sisteme, süper devletlere, kendisiyle ilişkide bulunan her türlü ulusüstü kuruluş vs. bağımlıdır.

kopya ettiler anlamına gelmemeli. Bunların çok büyük çoğunluğu hiç duymamıştı Mustafa Kemal'in adını. Fakat Mustafa Kemal'in ilk örneğini verdiği milliyetçilik türünün (ki bu tür, emperyalizmin istenmeyen çocuğudur) içinde olduğu çok benzer koşulları onlar da yaşadıkları için aşağı yukarı şematik olarak aynı çözümleri ortaya attılar.

Bununla birlikte, devletin bu bağımlılığının yanı sıra, bir de zaman zaman daha bağımsız olduğu dönemler oluşur. Devletin bu "dış görelili özerkliği" hangi durumlarda ortaya çıkar? Bir kere, eğer dışta kendisini sınırlayan uluslararası ortam (dış dinamik) çeşitli nedenlerle kendisine fazla müdahale edemeyecek durumdaysa. İkincisi, kendi dış politikasının arkaplanı (iç dinamik) güçlüyse. Yani, dış ve iç dinamik bu görelili özerkliğe müsaitse. Şimdi bunları inceleyelim.

Dış Dinamik

Bu terim, devletin içinde yaşadığı uluslararası ortamın etkisini ifade eder. Bir devlet, temel olarak, uluslararası ekonomik, kültürel ve siyasal düzenin etkisi altındadır. Türkiye gibi Orta Boy Devletler (OBD); buna ilerde döneceğiz) normalde dış dinamiğe etki yapamaz; ondan etkilenir.

Bugün Türkiye ve benzeri ülkeleri etkileyen (ve sınırlandıran) dış dinamiği ikiye ayırarak inceleyebiliriz: 1) Uluslararası sistemin şu andaki özü diyebileceğimiz küreselleşme olgusu (ki, bunu da küreselleşmenin altyapısı olan uluslararası kapitalizm ve üstyapısı yani kültürü olarak ikiye ayırmak uygundur); 2) Uluslararası siyasal sistem.

1) Küreselleşmenin Getirdiği Sınırlamalar:

a) Küreselleşmenin Altyapısı:

Küreselleşmeyi eskiden sömürge imparatorlukları ve de emperyalizm döneminde Batılı devletler empoze ediyordu.³ Şimdi ise büyük firmalar zorluyor; nöbeti onlar devraldılar.⁴ Artık bugün jeostratejik/

3 Birinci küreselleşme, yani merkantilizm sonucu sömürge imparatorluklarının kurulması, 1490'larda başlar ve "sömürgecilik"le sonuçlanır. İkinci küreselleşme 1870'lerde başlar ve bizim teknik olarak "emperyalizm" adını verdiğimiz Batı yayılmasıdır. Üçüncü küreselleşme de, ikincinin Sovyetler Birliği nedeniyle 50 yıllık bir teneffüs vermiş olan devamıdır. Demek ki 1490'lar, 1890'lar ve 1990'lar. Şu anda üçüncü küreselleşmeyi yaşıyoruz; bu, ikincinin rafine, sofistike devamıdır. Bütün bunların devlette ilgisi yok. Sermayenin 1 no'lu niteliğiyle var: Kârını maksimize etmek isteyen sermaye, pazarı durmadan büyötmeye yöneliyor. Bu konuda benim *Küreselleşme ve Azınlıklar* (4. basım, Ankara, İmaj, 2001) kitabına bakabilirsiniz.

4 Tabii, yanlış anlamamak lazım. Asaf Savaş Akat sadece şu andaki durumu anlattı. Firması güçlü olmayan devletin güçlü olamayacağını ve ulusal bağımsızlığın zayıf olacağını söyledi. Ama bunların buraya gelmesi için tavuk yumurtadan değil, yumurta tavuktan çıktı denilebilir. A.S. Akat "bugün sömürge imparatorluklarına gerek yok" dedi ama, bu iş bugün başlamadı. Sömürge imparatorluğu kuran devletlere bakıyoruz, her birinin donanması son derece güçlü. "ABD sömürge imparatorluğu kurmadı" dedi ama, ABD'nin sömürge imparatorluğu kurmasına gerek yoktu. Monroe Doktrini sonucu Latin Amerika zaten "arka bahçe"siydi. Oraya kimsenin müdahalesi söz konusu olamazdı. "Milli devleti önemli saydık" dedi ama, milli devletin sınırları merkantilizm tarafından dikenli tellerle çevrilip de özel av alanı ilan edilmeseydi, başka burjuvaziler oraya müdahale edebilirdi, o zaman İngiliz burjuvazisi hariç hiçbir burjuvazinin kolay kolay doğması ve güçlenmesi mümkün olmayabilirdi. Olay şu: Sömürge imparatorluğunun yarattığı çok uluslu şirketler bugün artık bir sömürge imparatorluğu kurulmasına gerek kalmayacak güce geldiler.

jeopolitik konumum önemlidir diyerek hiçbir devlet kendini kurtarmıyor. IMF jeopolitik/jeostratejik konum mülhazalarını normal zamanda dinlemiyor.⁵ Hatırlayacaksınız, 1978'de Ecevit iktidarı sırasında Türkiye IMF'nin yeşil ışık yakması konusunda Amerika'yı ikna etti ve IMF istemeye istemeye yeşil ışığı yaktı. Fakat bankalar gene para vermediler. Çünkü IMF el altından haber iletmişti "biz bunu siyasal baskılarla yaptık" diye ve Türkiye orada kredi alamadı. Dolayısıyla artık mesele tamamen firma bazında işlemektedir, banka bazında işlemektedir.⁶

Gerçi çokuluslu şirketler günümüzün icadı değil, 1900'lerde de vardı ama, bugün bunların sayısı 60.000'e ulaştı. Çeşitli ülkelerdeki şubelerinin sayısı 500.000. Bunlar 9,5 trilyon dolar mal ve hizmet üretiyorlar. Bu üretim dünya üretiminin %20'si. Dünya ticaretinin de %70'i. Dolayısıyla bugün artık karşımızda jeopolitik veya jeostratejik önem nedeniyle etkileyebileceğimiz devletler yok. Soğukkanlı biçimde kârını maksimize etmeye çalışan çokuluslu şirketler var.⁷

Bunlara ek olarak, üçüncü küreselleşmenin ikinci küreselleşmeden muazzam bir farkı da var: Spekülatif sermaye. Bir tek sayı vermekle yetineceğim: Ağustos 2000 itibarıyla, dünya para piyasalarında gündelik olarak işlem gören 1,3 trilyon doların yalnızca yüzde 10'u aynı anda el değiştiren mal ve hizmet karşılığıdır; yüzde 90'ı spekülasyon amaçlıdır ki, bu hacimde bir paranın ulusal merkez bankalarının müdahaleleriyle etkilenmesi olanak dışıdır. Bundan yaklaşık altı ay kadar önceki *Milliyet*'in bir haberini aktarayım özet olarak. Son üç yıl içinde Türkiye'ye giren spekülatif sermaye, yatırdığından %20 fazlasıyla çıkmış vaziyette. Bunlar, ulusal bağımsızlık bağlamında veya devletin görece özerkliği bağlamında küreselleşmenin altyapısıyla nasıl bir ilişki içinde olduğumuzu gösteren sayılar.

5 Temmuz 2003'te ekleme: Bu sözlerim, ABD'nin henüz Irak saldırısıyla 19. yüzyıl emperyalizmine geri dönmediği bir dönemde söylenmiştir. Bugün dünya hegemonu ABD'nin "korkutma" politikasının doludizgin sürdüğü dönemde IMF'de ABD etkisi altında. Nitekim, stratejik önemi olmadığı için "birinci vitrin ülkesi" Arjantin'in "batmasına" seyirci kalan IMF, ikinci vitrin ülkesi Türkiye'ye stratejik önemi nedeniyle önem veren ABD etkisiyle kredi tanımaya devam etmekte. Ama, hemen söyleyeyim, bu durum uzun süremez. Bu konuda benim, *Agos* gazetesinde çıkan yazılarıma bakabilirsiniz: www.baskinoran.com.

6 Temmuz 2003'te ekleme: Bush'un uygulamaya başladığı emperyalizm (yani, ekonomik çıkarların askerî güçle gerçekleştirilmesi), işin içine devletin silahlı gücünü sokarak, bugün küreselleşmeyi zedeliyor. Onun yaratmak istediği uluslararası rekabet koşullarını baltalıyor. Nitekim, Bush'un en büyük muhalifi, ünlü uluslararası yatırımcı Soros!

7 Temmuz 2003'te ekleme: Yine, Bush emperyalizminin getirdiği değişiklik dikkate alınmalı. Ama bunun fazla uzun sürmesi mümkün değil. Hem küreselleşmeye karşı hem de tek kutuplu oluş uluslararası sistemin doğasına aykırı.

b) Küreselleşmenin Üstyapısı:

Şimdi gelelim küreselleşmenin üstyapısının sınırlamalarına. Bugün küreselleşme altyapısıyla birlikte üstyapısını da taşıyor. İkinci küreselleşmede de taşıyordu. Mesela Hindistan'da "Suttee" (dul kadının kocasıyla birlikte yakılması) önlendi. Veya Doğu Afrika'da kızların sünnet edilmesi önlenmeye çalışıldı. Demokratik ve insani değerler bir miktar taşındı. Şimdi ise çok fazlası taşıyor. Tabii ki bu firmaların orada rahat ticaret yapabilmeleri için gerekli kavramlar bunlar. Fakat aynı zamanda, az gelişmiş ülkelerin iç dinamikle üretemediklerinin dış dinamik tarafından getirilmesini ifade eden kavramlar. Bir iki tanesini söyleyeyim. Bugün artık ayrımcılığın önlenmesinden çok, azınlıkların korunması kavramı ileri sürülüyor. Bugün artık devlete negatif görev verilmiyor insan hakları konusunda, pozitif görev veriliyor; yani "engellemeyeceksin" denmiyor sadece, "bireyin özgürlüğünü, farklı kimliğini ve haklarını devam ettirebilmesini mümkün kılacak ortamı yaratacaksın" deniyor. Daha ötesi, bir azınlığın olup olmadığı artık ulusal devletlere sorulmuyor. Eğer kendisini çoğunluktan farklı gören, herhangi biçimde kendisini çoğunluktan farklı gören ve o farklılığı kimliğinin vazgeçilmez unsuru sayan insanların bulunduğu, bir grubun bulunduğu her ülkede azınlık vardır deniyor. AB'nin tanımı budur artık. Bugün Lozan'ın 37. ila 44. maddeler arasındaki gayrimüslim azınlık tanımıyla yetinmeye devam edemeyecek noktaya geldik. Daha da ötesi, ulusal azınlıklar 1991 yılından bu yana milli yetki dışına çıktılar, yani Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 2/7 fıkrasındaki "bu benim iç işlerime girer, karışamazsın" hakkın artık kalmadı. İnsan haklarını uluslararası kuruluşlar "meşru uluslararası ilgi" konusu haline getirdiler. NGO'lar da gittikçe ön plana çıkıyor. 1909 yılında 371 tane uluslararası tanınmış NGO varken, bugün uluslararası olarak tanınmış NGO sayısı 25.000'in üzerinde. Demek ki ulusal devlet eğer, "ben içişlerime karıştırmam ben kendi insanıma istediğim gibi muamele yaparım" dediği zaman küreselleşmenin bu üstyapısı tarafından sıkıştırılmakta.

2) Uluslararası Sistemin Getirdiği Sınırlamalar:

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte iki kutuplu sistem dağıldı. Güç dengesi kalmadı. Türkiye'nin yerinde kurulmuş olan devletler (Bizans böyleydi, Osmanlı böyleydi) hep iki çok önemli kurala riayet etmek sayesinde hayatta kalabildiler. Bunlardan biri, bölgede hiçbir devletin rakipsiz olarak hâkim olmamasına çalışmak; iki, kendisi işgal tehlike-

si altında olmadıkça başkalarının savaşına girmemek. Osmanlı İmparatorluğu, Enver Paşa yüzünden bu ikinci kuralı en sonunda bozdu ve Osmanlı'nın yıkılmasını acılaştırdı.

Türkiye Cumhuriyeti de bu kurallara uyabildiği dönemlerde bu dengeyi iki biçimde gerçekleştirmeye çalıştı. Bir; Batı ile Batı karşıtları arasında denge kurmak. Mesela Sovyetler Birliği ile İngiltere arasında. İki; Batı'nın kendi içinde denge kurmak. Yani Menderes döneminde olduğu gibi Batı'nın tek bir kanadına kapılanmamak. Batı'nın Batı Avrupa ve Amerika kanadı arasında denge kurmaya çalışmak ve Batı'yı bu şekilde sınırlandırmaya çalışmak. Demek ki uluslararası ortamın sınırlamaları bugün 1960'lardan, yani Aybar'ın bize ulusal bağımsızlık kavramını öğrettiği zamankinden farklı.⁸

İç Dinamik

Şimdi, devletin bağımsızlığını sınırlayan unsurlardan ikincisine, iç dinamiğe gelelim. Yani, dış politikanın arkasındaki siyasal, ekonomik, ve toplumsal arkaplana.

İç politika kamusal çıkarı gerçekleştirmek amacına yönelikse, dış politika da ulusal çıkarı gerçekleştirme amacına yöneliktir. Her dış politikanın arkasında bir arkaplan bulunur. Bu arkaplanlar üçlü bir halkalar sistemi oluştururlar. Birinci halka askeri halkadır. İkinci halka siyasal/toplumsal halkadır. Üçüncü halka da iktisadi halkadır. Bu üç halka birbirini keser. Bir de, üçünü birden içine alan, biraz önce sözünü etmiş olduğum uluslararası sistem halkası var. Şimdi bunları teker teker gözden geçirelim ve Türk dış politikasının temelindeki arkaplanın gücünü anlamaya çalışalım. Böylece, bu açıdan da, ulusal bağımsızlığın karşısında yükselen sınırlamaları görebiliriz.

Askeri halka, Türkiye gibi jeostratejik bakımdan çok nazik bir yere oturmuş olan bütün ülkeler için en iddialı alandır. Burada Türkiye, iktisadi bakımdan güçlü olmasa bile siyasi bakımdan güçlü olan bir Orta Boy Devlet'tir (OBD). Bu tür ülkeler, bir OBD olmaya devam edebilenin ön koşulu olarak iktisadi bakımdan durumunu düzeltmese dahi, ekonomik sıkıntıları olsa bile askeri bakımdan güçlenmeye önem vererek bir OBD imajını sürdürmeye çalışırlar. Fakat burada birtakım çelişkiler ortaya çıkar. Çünkü bu OBD silahlandıkça kendi komşularını ve bölgesindekileri de aynı şekilde silahlanmaya iter ve bu bir kısır-

⁸ Temmuz 2003'te eklemem: Şimdi çok çok daha farklı. Şu anda yalnızca Batı ile Batı karşıtları arasındaki denge ortadan kalkmış değil; Batı'nın ABD ve Avrupa kanatları arasındaki denge de ortadan kalkmış vaziyette. Irak işgali bunu da çok açık biçimde gösterdi.

döngü haline gelir. İkincisi, bu silahlanma kendi kaynakları ile yapabildiği bir silahlanma değildir. Türkiye'nin kendi teknolojisi tarafından ürettiği silah oranı yalnızca %21'dir; Türkiye Batı teknolojisine ve özellikle ABD'ye %79 oranında bağımlıdır. Bu demektir ki Türk dış politikasının arkasında askerî halka fazla güçlü değil. Dolayısıyla ulusal bağımsızlığın korunması kolay değil. Siyasal toplumsal halkaya gelelim. Bu halka bayağı çökük gözükmekte. Çünkü Türkiye'de yöneticiler bir türlü Türkiye'nin temel sorunlarını çözmeye yanaşmamakta. Onları devamlı suretle ertelemekte, böylece bu sorunların birbirini azdirmasına yol açmaktalar. Kürt sorunu gibi, İslamcılık sorunu gibi, sivil-asker sorunu gibi, yolsuzluk sorunu gibi, demokrasi sorunu gibi. Üçüncü halkaya, iktisadi halkaya gelince, bunun biraz daha uzun anlatılması gerekiyor.

Afakî ulusal bağımsızlık sözleri yerine, rakamlara dayanan tahminler yaparsak Türkiye gibi bir ülkenin, bir OBD'nin, ulusal bağımsızlığı veya görelî özerkliğinin birtakım kriterleri vardır. Üç tane ölçüt kullanabiliriz burada. Bunların bir tanesi dış borç/GSMH oranı. İkincisi dış ticaret/GSMH oranı. Üçüncüsü de borç faizi/vergi gelirleri oranı. Nereden nereye geldiğimizi son 20 yıl içinde merak ediyorsanız, bu konularda bunların oranlarını yazayım. Dış borç/GSMH açısından 1981, 1991 ve 2000 sayılarını yüzde olarak verebilirim. Bu oranlar ne kadar yüksekse ulusal bağımsızlık iktisadi bakımdan o kadar sınırlıdır. 1981'de %23'tü. 1991'de %33'e çıktı. 2000 yılında %57'dir. Dış ticaret/GSMH oranına gelince 1981'de %19, 1991'de %22, 2000'de %41. Yıllık borç faizi ödemesinin yıllık vergi gelirleri beklentisine oranı 2001 açısından korkunç. Burada da 1981 oranı %6, 1991 oranı %31 iken, 2001 oranı ise fantastik: yüzde 111,8. Bu şu demek ki, vergiler borç faizini %11,8 oranında ödeyemiyor. Yani 2001 yılında Türkiye'nin ödemesi gereken borç faizini, Türkiye'nin aynı yıl toplamayı beklediği vergilerin tamamı ödeyemiyor; %11,8 oranında açık kalıyor.⁹ Bu durumda, dediğim gibi, Aybar'ın ulusal bağımsızlık terimini bize öğrettiği dönemden çok daha zor bir dönem yaşamaktayız.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÖRELİ ÖZERKLİK VE İTHAL İKAMECİ SINAİLEŞME

Şimdi, bu kavram ve analizleri Türk dış politikasına uygulayalım.

9 Temmuz 2003'te eklem: 2001 yılı kesin hesapları, bu oranın yüzde 111,8'den daha düşük olarak gerçekleştiğini gösterdi: yüzde 103,26. Ama bu, tüm vergi gelirlerinin borç faizini ödemeye yetmediği gerçeğini değiştirmedi.

Biz Mülkiye'de çıkardığımız *Türk Dış Politikası* kitabında yedi tane dönem saptadık Türk dış politikası için: 1919-23 kurtuluş yılları, 23-39 aşağı yukarı Atatürk dönemi, 39-45 İkinci Dünya Savaşı, 45-60, 60-80, 80-90, 1990'dan 2001'e. (Kurtuluş Savaşı yılları için istatistik yok. İstatistikler hep 1923'ten sonrası içindir. Hikmet Uluğbay tarafından özgün tablolar halinde hazırlandı.)

Bu dönemler içinde, Türkiye'nin yalnızca 1923-1939, 1939-1945 ve 1960-1980 dönemlerinde bir görelî özerklik yaşadığını görüyoruz dış politikası açısından. Çünkü SSCB'nin doğuşu, 1929 Bunalımı, Nazizm ve Faşizm'in doğuşu nedeniyle 1923-1939'da Batı Avrupa ülkelerinin dikkati oralara çevrilmiş ve sonuçta uluslararası sistem görelî özerkliğe izin vermiştir. Atatürk Türkiye'si gibi ülkelerle uğraşacak hali yoktur Batı'nın. 1939-45 dönemi ise bir kabustur, Türkiye savaşa girmek istememektedir, ama Türkiye gibi önemli bir stratejik ülkeyi herkes birinci amaç olarak kendi yanına çekmek istemektedir savaşta. Eğer onu yapmazsa, hiç olmazsa tarafsızlığını sağlamaya çalışmaktadır Türkiye'nin. Bundan Türkiye müthiş yararlanmıştır ve görelî özerkliğini korumuştur. 1960-80 döneminde SSCB güçlenmiş, ABD ise tersine güç yitirmiştir. Böylece Üçüncü Dünya ortaya çıkmış ve uluslararası sistemde gerçek bir güç dengesi kurulmuştur. Türkiye yine bu sayede görelî özerklik sahibi olmuştur. Bu üç dönem dışında ise egemen olan, bağımlılık rüzgârlarıdır.

Peki, bu üç dönemin görelî özerkliği yalnızca uluslararası sistemin izin vermesi sayesinde mi yaşandı? Çünkü, bunların üçünde de (birinci dönemi 1923'ten değil, devletçiliğin başladığı 1930'dan başlatmak şartıyla) İthal İkameci Sınaileşme (İİS) politikası var ve bu politika bağımlılık dönemlerinde (1945-60, 1980-90, 1990-2001) yok. Görelî özerkliğe bu İİS politikası katkıda bulunmadı mı?

Bulundu. Ama, görelî özerklikte esas başat olan bu iç dinamik unsuru değildi; uluslararası sistemin izin vermesiydi, dış dinamikti. İİS uygulaması katkıda bulundu ama, kötü uygulandığı oranda zarar da verdi görelî özerkliğe. Özellikle 1960-80 dönemindeki İİS, gerektiği biçimde (iyice kendini hazırlayarak, yumuşak ve kademeli bir geçişle) uluslararası entegrasyona (ihracat politikasına) dönüşmediği için büyük döviz sıkıntısına, o da büyük "borç tuzağı"na yol açtı.¹⁰

10 İki tane sermaye birikimi modeli var: Merkezî ve Liberal. Merkezî model de ikiye ayrılıyor: Sosyalist model ve İİS modeli. Bunlar, sermaye birikimi yapabilmek için gümrükleri kapatıyorlar, daha pahalı ve çürük olsa bile üretimi içeride yaparak döviz tasarrufu sağlıyorlar. Liberal model ise, dünya rekabetine ve fiyatlarına açık bir biçimde, ihracata yönelik olarak çalışıyor. Sanayi devrimini başlatan İngiltere dışındaki bütün ülkeler (ABD, Japonya, Almanya, vs.) kalkış (take-off) için önce

Bu borç tuzağının ulusal bağımsızlık/görelî özerklik açısından olumsuz önemi saymakla bitmez.

1) En genelinde, kronik borçlanma dış politikayı zayıflatıyor çünkü borç bulamıyorsunuz veya ancak ciddi ödünler vererek bulabiliyorsunuz. Stratejik öneminizi kullanarak borç bulmanız bile ayrı bir bela. A. S. Akat'ın bir araştırmasından öğrendiğimize göre, Türkiye'nin ABD açısından jeostratejik öneminin çok yüksek olduğu 1950-80 döneminde yani 30 yıllık bir dönem içinde Türkiye son derece kolay dış yardım ve dış borç buldu ve bu dönemde oluşan dış ticaret açığının yüzde 42'sini bu dış kaynakla kapattı. (Bu %42'nin içine askerî yardım ve işçi dövizleri de dahil değildir.) Bu kazanılmamış dövizdir ki İİS'den uluslararası entegrasyona normal ve yumuşak bir geçiş yapılmasını önleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Çünkü gevşeme yaratmıştır.

2) Bu türden devamlı borçlanmanın bir zararı da, o ülkeyi devamlı surette "ileri karakol" olmaya zorlaması. Ayrıca ileri karakol olmaya zorlamayı da bir yana bırakın, gönüllü olarak uluslararası sorun çıkarmaya başlayan bir ülke yapması. Biz buna, 1957'de Menderes döneminde Suriye'yi neredeyse işgal etmeye kalkan bir Türkiye'yle tanık olduk. Çünkü 1958'de yapılacak devalüasyon kendini zorluyordu, borç bulmamız lazımdı, IMF borç vermiyordu, ABD vermiyordu. Onun için uluslararası sorun çıkarttık ki Türkiye'nin jeopolitik önemi artsın ve borç bulabilelim. Aynı şeyi Özal, 24 Ocak kararlarının etkisinin geçip de enflasyonun roketlemeye başladığı 1990-91 yıllarında, Körfez Savaşı'nda Kerkük ve Musul'u işgal etmek isteyerek yaptı. Orada da amaç, jeostratejik önemi yapay olarak yükseltip daha kolay dış borç ve yardım bulmaktı. Bütün bunlar, ulusal bağımsızlıktan da önce, bizzat ulusal güvenliği tehlikeye atan şeyler.

3) Borç tuzağının devamı, artık, Sevr'in geri dönmesi. "Osmanlı bütçesi, Meclis-i Mebusan'a gitmeden önce, İngiliz-Fransız-İtalyan temsilcilerinden oluşan Maliye Komisyonuna gidecek ve oradan onay alacaktır" diyen Sevr Antlaşması md. 232'nin fiilen gerçekleşmesi. Çünkü IMF Türkiye masası başkanı Cottarelli, Haziran 2000'de ilan et-

merkezi modelle işe başladılar, sonra dışarıya açıldılar. Çünkü iktisadî bakımdan İİS'de ısrar etmek mümkün değil; onu yalnızca kalkış için kullanmak mümkün; sonra dikkatle liberal modele (uluslararası entegrasyona) geçmek gerek. Bunu Türkiye 1970'lerde görmek istemedi. Sonuçta, döviz tasarrufu yerine döviz darlığı başladı. Çünkü, Türkiye daha gelişmiş mallar ürettikçe (İİS başarılı oldukça), döviz tasarrufu için devreye sokmuş olduğu ithal ikameci sanayileşme muazzam döviz harcatır hale geldi; daha sofistike mallar daha fazla ara malı ve yatırım malı ithalatı gerektiriyordu.

ti ki, Türkiye bütçesini IMF artık eskisi gibi tasarı aşamasında (TBMM'ye gittikten sonra) değil, hazırlık aşamasında (TBMM'ye gitmeden) görüp onaylayacaktır! (Bugün durmadan, demokratikleşme önlemlerinin Türkiye'nin parçalanmasına yol açacağını söyleyen Sevr Paranoyacıları, demokrasiyle uğraşacaklarına, Sevr'in 232. maddesiyle artık gerçekten geri döndüğü gerçeğiyle uğraşmalıdırlar.)

SONUÇ

Buraya kadar söylediklerimi özetleyeyim:

1) Türkiye'nin iç dinamikleri (ekonomik, siyasal, toplumsal) zayıftır, bozuk işlemektedir ve bu yüzden dış politikası (ulusal bağımsızlığı) sakatlanmaktadır.

2) Türkiye, etki yapamadığı dış dinamiğin dalgalanmalarına tabidir ve bu dinamik, 1960'ların aksine, artık ulusal bağımsızlığa/görelî dış özerkliğe izin verecek nitelikte değildir.

Peki, bu durumda Türkiye ABD'ye hep "peki" mi demek zorunda? Hayır. İki sebepten:

1) Türkiye dış dinamiğe etki yapamıyor ama, iç dinamiğe yapabilir. Banka hortumlamayı makul düzeye indirme durumunda bile, borç tuzagında büyük iyileşme yaşanabilir çünkü dıştan alınan borçların inanılmaz boyutta bir oranı bu bankaları doldurmaya gidiyor. Kürt sorununun daha fazla demokrasi sayesinde halledilmesi durumunda bu iyileşmeyi daha da dev boyutlara götürmek mümkün olabilir. Dış politikanın arkaplanı sağlam olunca, görelî özerklik çok daha ulaşılabilir hale gelir.

2) Bir Stratejik OBD, tanımı gereği, yarı-özerktir. Gerçi, Hegemon Devlete (bugün ABD) evrensel konularda hiçbir biçimde karşı çıkamaz. Nitekim, Afganistan saldırısında ABD'ye üslerini açtı, hava sahasını açtı, lojistik destek vereceğim dedi, istihbarat desteği vereceğim dedi. Ama, bölgesel konularda ve özellikle de kendi çıkarını çok yakından ilgilendiren bölgesel konularda bir Stratejik OBD Hegemon Devleti etkileyebilir, hatta ona dış bile gösterebilir. Türkiye Afganistan'da İngiltereleşmedi, Özallaşmadı, asker vermedi.¹¹ Yani, Stratejik OBD Türkiye'nin ciddi bir direnme payı vardır.

11 Temmuz 2003'te ek: Bu durum, ABD'nin Irak saldırısında da tekrarlandı. Türkiye 1 Mart'ta ABD askerlerinin gelmesini reddetti. Bu, gerçi esas olarak Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması korkusundan kaynaklanıyordu ama, gerçek bir dış göstermeydi.

